

Μονή Αγίας Κυριακής
στην Παλιαχώρα της Αίγινας

Παλιαχώρα

Στο εσωτερικό της Αίγινας, στο νοτιοδυτικό τμήμα της βρίσκεται η Παλιαχώρα, η μεσαιωνική πόλη, χτισμένη αμφιθεατρικά πάνω σε ένα απόκρημνο φυσικά οχυρό λόφο, όπου μεταφέρθηκε η ζωή από τον παραλιακό οικισμό, ο οποίος σταδιακά εγκαταλείφθηκε εξαιτίας των πειρατικών επιδρομών, πιθανόν ήδη από τον 9ο αιώνα. Η ζωή στην Παλιαχώρα διατηρήθηκε έως τον 19ο αιώνα. Στην κορυφή του λόφου βρισκόταν το Κάστρο, και ο χώρος της πόλης ήταν πυκνά δομημένος με πολλά σπίτια και ναούς, στενούς δρόμους και λίγα πλατώματα. Η πόλη είναι σήμερα έρημη και, εκτός από τις περίπου 35 εκκλησίες και το Κάστρο, ελάχιστα απομεινάρια κτισμάτων απομένουν όρθια, τα περισσότερα δεν είναι παρά σωροί ερειπίων, ενώ η φθορά του χρόνου επιτείνει την εντύπωση της εγκατάλειψης της άλλοτε σημαντικής αυτής πόλης.

Μονή Αγίας Κυριακής

Η μονή της Αγίας Κυριακής βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του οικισμού της Παλιαχώρας σε έναν από τους κύριους οδικούς της άξονες. Η μεγάλη ακμή της μονής τοποθετείται μετά τα μέσα του 16ου ή τον 17ο αιώνα. Εξαιτίας της χωρίς διακοπή λειτουργίας της ως τη δεκαετία του 1950, διατηρήθηκε σχετικά καλά σε σύγκριση με άλλα κτιριακά σύνολα στον οικισμό. Τα κτίσματα που αποτελούν τη μονή διατάσσονται σε σχήμα Π, γύρω από το διαμορφωμένο προαύλιο και αποτελούνται από τρεις πτέρυγες ορθογωνικής κάτοψης. Η πτέρυγα που βρίσκεται ανατολικά αποτελείται από το δίδυμο καθολικό μαζί με το «τρίτο κλίτος», που αποκαλύφθηκε κατά τις εργασίες αποκατάστασης, καθώς και χώρους κελιών, ενώ δύο ακόμη πτέρυγες κελιών διατάσσονται στα βόρεια και τα δυτικά.

Τα δύο κλίτη του καθολικού είναι μονόχωροι δρομικοί θολοσκεπεείς ναοί. Ο αρχικός πυρήνας, ο ναός της Αγίας Κυριακής, έχει την τυπική κάτοψη των μονόχωρων ναών της Παλιαχώρας, με στέγαση από ημικυλινδρικό δρομικό θόλο, ελαφρά οξυκόρυφο, ενώ στη Ζωοδόχο Πηγή ο θόλος είναι σχεδόν ημικυκλικός, με ενισχυτικό τόξο που στηρίζεται σε κιλλίβαντες. Η κόγχη του ιερού της Αγίας Κυριακής είναι εξωτερικά ημιεξαγωνική και καλύπτεται με τεταρτοσφαίριο. Οι ναοί έχουν πλούσιο εικονογραφικό διάκοσμο (Ακάθιστος Ύμνος και Δευτέρα Παρουσία).

Αποκατάσταση καθολικού

Το δίδυμο καθολικό παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα, τα οποία οφείλονταν κυρίως στη συγκέντρωση υγρασίας, σε καθιζήσεις και μακροχρόνια έλλειψη συντήρησης. Η σημασία του μνημείου σε συνδυασμό με την κακή κατάσταση διατήρησης του ναού οδήγησαν το

Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ) της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ να προτείνει την επιχορήγηση της αποκατάστασής του. Το 2001 το Ίδρυμα «Σταύρος Σ. Νιάρχος» ενέκρινε τη δωρεά και έτσι ξεκίνησε το έργο, το οποίο ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο 2005.

Οι στόχοι της επέμβασης ήσαν:

- Η αντιμετώπιση των δομικών προβλημάτων του ναού (αποκόλληση του νότιου τοίχου και οι ρηγματώσεις που προκάλεσε στις τοιχοποιίες και τους θόλους του ναού, φθορά των λίθινων πλακών των στεγών, αποσάρθρωση των κονιαμάτων) και η προστασία του από την υγρασία, προκειμένου να γίνει δυνατή και η συντήρηση των σημαντικών τοιχογραφιών του.
- Η μερική αποκατάσταση της αρχικής μορφής του, με βάση τα στοιχεία που ήταν δυνατόν να συγκεντρωθούν με παράλληλη διατήρηση μεταγενέστερων παρεμβά-

σεων, όπως ο νότιος τοίχος αντιστήριξης, η πλακόστρωση του Ιερού και η υδρορρόη της δυτικής όψης.

- Η λειτουργική αξιοποίησή του ως προσκυνηματικού ναού και επισκέψιμου μνημείου.

Συντελεστές έργου

Η μελέτη αποκατάστασης συντάχθηκε από τους αρχιτέκτονες Δρ. Παναγιώτη Τσακόπουλο και Τόνια Κατερίνη (2001) και εγκρίθηκε από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του ΥΠΠΟ (2003). Οι εργασίες αποκατάστασης ξεκίνησαν τον Σεπτέμβριο του 2003 με την επίβλεψη των μελετητών αρχιτεκτόνων, ενώ η εκτέλεσή τους ανατέθηκε

στον αιγινίτη αρχιτέκτονα Μιχάλη Μαρά και πραγματοποιήθηκε από αιγινίτες τεχνίτες. Η κατάσταση των τοιχογραφιών ήταν κακή και γι' αυτό προηγήθηκαν σωστικές επεμβάσεις από το συνεργείο του συντη-

ρητή Παναγιώτη Δρίτσα με την αφιλοκερδή επιστημονική συνεργασία της συντηρήτριας Αλίκης Σημαντώνη. Τεχνική μελέτη για τα κονιάματα και τους λίθους προσφέρθηκε από την ερευνητική ομάδα του Τομέα Επιστήμης και Τεχνικής των Υλικών του ΕΜΠ με επιστημονική υπεύθυνο την καθηγήτρια Αντωνία Μοροπούλου.

Η πρόεδρος του ΣΑΚ αρχιτέκτων Δρ. Χάρις Καλλιγά και η επιστημονική γραμματέας του αρχαιολόγος Ειρήνη Γρατσία είχαν τον συντονισμό του έργου. Πολύτιμη ήταν η συνεργασία της Παναιγινιτικής Επιτροπής για τη διάσωση της Παλιαχώρας με τις ενέργειες του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Ύδρας, Σπετσών, Αιγίνης, Ερμιονίδος και Τροιζηνίας κ.κ. Εφραίμ και του ταμία της εκπαιδευτικού Νεκτάριου Κουκούλη. Την εποπτεία του έργου είχαν η 1η και η 2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Λίγα λόγια για τους Χορηγούς

Η αποκατάσταση του καθολικού της Αγίας Κυριακής έγινε με δωρεά του Ιδρύματος «ΣΤΑΥΡΟΣ Σ. ΝΙΑΡΧΟΣ», και με την οικονομική υποστήριξη της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και της ΠΑΝΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ για τη Διάσωση της Παλιαχώρας.

Το Ίδρυμα «ΣΤΑΥΡΟΣ Σ. ΝΙΑΡΧΟΣ» (www.stavrosniarchoFOUNDATION.org) είναι διεθνής κοινωφελής οργανισμός, ο οποίος αναλαμβάνει δραστηριότητες σε τέσσερις, κυρίως, τομείς: τέχνη και πολιτισμός, παιδεία, υγεία και κοινωνική πρόνοια. Το Ίδρυμα πραγματοποιεί δωρεές σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ανά τον κόσμο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα και επιζητεί να παρέχει συνεισφορές από τις οποίες να επωφελείται σημαντική μερίδα του κοινωνικού συνόλου. Επίσης αναλαμβάνει πρωτοβουλίες που απευθύνονται σε φορείς οι οποίοι έχουν θέσει σαφείς και

μακροπρόθεσμους στόχους και διαθέτουν τη δυναμική να προκαλέσουν αισθητή αλλαγή στον τομέα τους με την πάροδο του χρόνου. Από το 1996 έως το 2005, το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος έχει εγκρίνει τη διάθεση ποσού το οποίο υπερβαίνει τα \$224.000.000 σε περισσότερους από 1.000 μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς.

Η ΠΑΝΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ συντονίζει τις προσπάθειες των πολιτών, που κοινό σκοπό έχουν τη διάσωση της Παλιαχώρας. Λειτουργεί υπό την αιγίδα του τοπικού «Συλλόγου προς διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης» και υπό τη σοφή προεδρία και καθοδήγηση του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης κ. κ. Εφραίμ. Έχει αναπτύξει επιτυχή συνεργασία με όλες τις τοπικές αρχές, το Υπουργείο Πολιτισμού, την Ευρωπαϊκή Ένωση και εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σημαντική είναι η συνεργασία της με ιδιωτικούς φορείς. Στο ενεργητικό της έχει να παρουσιάσει οικονομική συμβολή από ίδιους πόρους και συνεργασία για τη διάσωση του Αγ. Γεωργίου του Καθολικού και του κελιού του Αγ. Διονυσίου, για εργασίες συντήρησης τοιχογραφιών, σωστικές παρεμβάσεις του ΥΠΠΟ σε ναούς, εργασίες μελετητών, καθώς και για τις πρόσφατες εργασίες στη μονή Αγ. Κυριακής.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ αγωνίζεται από το 1972 για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι κυριότεροι στόχοι της είναι η διαμόρφωση περιβαλλοντικής πολιτικής, η διάσωση βιοτόπων και τοπίων φυσικής ομορφιάς, η διάσωση μνημείων, παραδοσιακών οικισμών και ιστορικών τόπων, η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Το ειδικό Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς καταβάλλει προσπάθειες για την προστασία και την ανάδειξη του ελληνικού μνημειακού πλούτου. Οι κύριες δραστηριότητές του είναι παρεμβάσεις για τη διάσωση μνημείων ή συνόλων, αναζήτηση χορηγιών για αναστηλώσεις, διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων, μαθημάτων, παροχή υποτροφιών κ.ά. Η σταδιακή συντήρηση και η ανάδειξη της Παλιαχώρας είναι ένα από τα προγράμματά του. Το πρώτο έργο που πραγματοποίησε ήταν η αποκατάσταση του ναού του Αγ. Γεωργίου του Καθολικού με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, το 2001.

**Η έκδοση του εντύπου αυτού
έγινε με χορηγία της ΠΑΝΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
και της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**

ΠΑΝΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
για τη διάσωση της Παλιαχώρας

Γραφείο Αρχιερατικής Επιτροπείας Αιγίνης
Τηλ. 22970 22 790, Fax: 22970 29 069 • e-mail: nkoukoul@primedu.uoa.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Τριπόδων 28, 10558 Αθήνα • Τηλ.: 210 3225 245, Fax: 210 3225 240
www.ellinikietairia.gr • e-mail: elet@ellinikietairia.gr

Επιμέλεια εντύπου: Ε. Γρατσία
Κείμενα: Ε. Γρατσία, Χ. Καλλιγά,
Τ. Κατερίνη, Π. Τσακόπουλος
Φωτογραφίες: Αρχείο ΣΑΚ

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Ερμής Κασάπης